

онального типу регіону та діяльності окремих конкретних осіб. Врахування цих умов сприятиме вдосконаленню організації практики з позакласної виховної роботи в системі професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів.

Однак проведене дослідження не висвітлює проблеми організації практики з позакласної виховної роботи в школі. Подальшого дослідження потребують такі її аспекти: формування дослідних умінь майбутніх учителів у процесі практики з позакласної виховної роботи в школі; підготовка студентів до практики з позакласної виховної роботи в процесі вивчення спецкурсу “Вступ до спеціальності” тощо.

Література

1. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник / С.У. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 376 с.
2. Машкіна Л.А. Педагогічна практика у системі ступеневої підготовки вчителів початкових класів : [програма та метод. реком. щодо її реалізації] / Л.А. Машкіна. – Хмельницький : Вид-во ХГПІ, 2006. – 52 с.
3. Педагогічна практика з позакласної виховної роботи в школі : робоча програма для студ. зі спец. 5.010102 “Початкове навчання” / [укл. Н.В. Казакова]. – Хмельницький : Вид-во ХГПІ, 2008. – 10 с.
4. Положення про проведення практики студентів вищих навчальних закладів України : Наказ Міністерства освіти і науки України від 08.04.1993 р. № 93 (із змінами, внесеними згідно з наказом Міністерства освіти України № 351 (0351281-94 від 20.12.94 р.)) // Інформаційний збірник Міністерства освіти України. – 1993. – № 17–18. – С. 16–30.
5. Філософська енциклопедія / [Ф.В. Константинов]. – М. : Сов. Энциклопедия, 1970. – 740 с.

КАРАНДАШ М.М.

МОНІТОРИНГ ФОРМУВАННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ В МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІСТОРІЇ

У підготовці майбутнього вчителя оптимальним впливом є той, який спрямований, перш за все, на посилення внутрішньої активності особистості, дослідження власного “Я”, рух до Я-ідеального, тобто підсилення мотиваційної складової. Складним, як відомо, в цьому процесі є момент інтеріоризації.

Мета статті – розкрити формування толерантного ставлення в спілкуванні з оточуючими, які мають різні погляди на події та власні думки.

Під толерантністю в межах запропонованого дослідження ми розуміємо *професійно важливу якість учителя*, що виявляє свою сутність як здатність сприймати без агресії відмінні від його власних судження, способи життя, характер поведінки, зовнішність і будь-які інші особливості людей, які його оточують у сфері освітнього простору й соціокультурного середовища, шляхом встановлення з ними відносин довіри, співпраці, компромісу, радості, товарищескості, співпереживання та психологічного комфорту.

Моніторинг в освіті – спеціально організоване постійне спостереження, контроль за станом функціонування певних освітніх процесів з метою оцінювання ефективності та якості [1, с. 251].

Експериментальною базою дослідження було обрано Мелітопольський державний педагогічний університет імені Б. Хмельницького. Педагогічний експеримент (лат. *experimentum* – проба, дослід). Суть експерименту як методу дослідження полягає в спеціальній організації педагогічної діяльності учителів і учнів, вихователів і вихованців з метою перевірки й обґрунтування наперед розроблених теоретичних припущень або гіпотез. Якщо гіпотеза знаходить своє підтвердження в педагогічній практиці, дослідник робить відповідні теоретичні узагальнення й висновки.

Започатковуючи констатувальний експеримент, ми використовували відомі методики діагностики показників і форм агресії А. Басса і А. Даркі [4, с. 77–85] та інші.

Вибірку становили 185 студентів стаціонару природничо-географічного факультету III–IV курсів навчання. Критеріями виступили фасилітативні настанови особистості вчителя: зорієнтованість на особистісну модель взаємодії з учнями, конгруентність і відсутність будь-яких форм агресії у сфері педагогічного процесу. Зазначимо, що за їх допомогою було визначено й охарактеризовано рівні прояву толерантності як професійно значущої якості особистості майбутнього вчителя: високий рівень, який характеризується як дуже яскравий, усвідомлений, гнучкий прояв показників критеріїв сформованості толерантності в русі позитиву; достатній рівень – як переконливий, переважно усвідомлений і досить гнучкий прояв показників означеного феномену; середній рівень передбачав то слабкий, то переконливий, виключно інтуїтивний і статичний прояв показників кожного з трьох критеріїв сформованості толерантності; низький рівень, який інтерпретувався як дуже слабкий, здебільшого інтуїтивний і статичний прояв показників означених критеріїв сформованості толерантності.

За результатами констатувального експерименту було встановлено, що в переважній більшості випускників вищих педагогічних закладів сформованість толерантності виявляється переважно на середньому (28%) і низькому (59%) рівнях і лише в окремих випадках – на достатньому рівні (13%). За жодним критерієм не було виявлено студентів із високим рівнем сформованості означеної якості. Це означало, що традиційний зміст і форми організації професійної підготовки недостатньо сприяють формуванню толерантності майбутніх учителів як професійно важливої якості та педагогічної творчості. Ефективність застосування розробленої моделі розвитку творчої особистості в процесі навчання студентів перевірялась під час формувального експерименту.

Визначаючи закономірності (зумовленість потребами соціально-економічного й культурного розвитку суспільства, стратегічним завданням реформування освіти в Україні; органічне входження в систему загальнопедагогічної підготовки вчителя; відповідність змісту і форм підготовки сучасному рівню розвитку психолого-педагогічної науки і педагогічної практики; зумовленість специфіки та закономірностей творчого процесу й особливостей формування творчої особистості; залежність від особистісних якостей учителя та рівня його педагогічної діяльності), С. Сисоева доповнює загальні принципи педагогічної підготовки (системність та цілісність; взаємодія загального, особливого, індивідуального у змісті та формах підготовки; науковість; єдність теорії з практикою) принципом урахування особливостей розвитку і можливостей (на сучасному етапі) національної системи освіти, реалізація якого передбачає впровадження досвіду освітніх систем інших країн на підставі їх аналізу та доцільність використання у системі підготовки вчителів нашої держави, а також визначає інваріантно притаманні цій підготовці такі специфічні функції: когнітивна, діагностична, процесуальна [2, с. 83].

Моделювання (рос. моделирование, англ. modelling, simulation, нім. Modellieren n, Modellierung f, Simulation f) – це метод дослідження явищ і процесів, що ґрунтується на заміні конкретного об'єкта досліджень (оригіналу) іншим, подібним до нього (моделлю).

Моделювання – одна з основних категорій теорії пізнання. На ідеї моделювання, по суті, базується будь-який метод наукового дослідження. Основні види моделювання – фізичне і математичне [3]. Модель (рос. модель, англ. model, нім. Modell n) – речова, знакова або уявна система, що відтворює, імітує, відображає принципи внутрішньої організації або функціонування, певні властивості, ознаки чи (та) характеристики об’єкта дослідження. Розрізняють фізичні, математичні та інші моделі [3]. Моделювання в педагогіці успішно застосовується для вирішення таких завдань, як поліпшення планування навчального процесу, оптимізація структури навчального матеріалу, управління пізнавальною діяльністю, управління навчально-виховним процесом тощо. Метод моделювання використовується для вияву й класифікації нових законів, побудови нових теорій та інтерпретації отриманих даних; для вирішення обчислювальних завдань з використанням моделей; для перевірки гіпотези за допомогою тієї чи іншої моделі. Якщо редукувати загальну схему технологічного забезпечення методологічного саморозвитку, то філософію можна подати таким чином (див. рис.). Ефективність застосування розробленої нами моделі розвитку творчої особистості в процесі навчання студентів перевірялась під час формувального експерименту, який проводився у 2007–2009 навчальних роках. У контрольних групах не застосовувалися спецкурси “Педагогічна психологія”, “Основи педагогічної майстерності” та спецкурс “Педагогіка і психологія толерантності в роботі з сім’ями” із системою вправ щодо розвитку толерантності у майбутніх вчителів історії, заняття проводилися за звичайною схемою, без використання моделі розвитку творчої особистості та технологічного забезпечення методологічного саморозвитку майбутніх учителів.

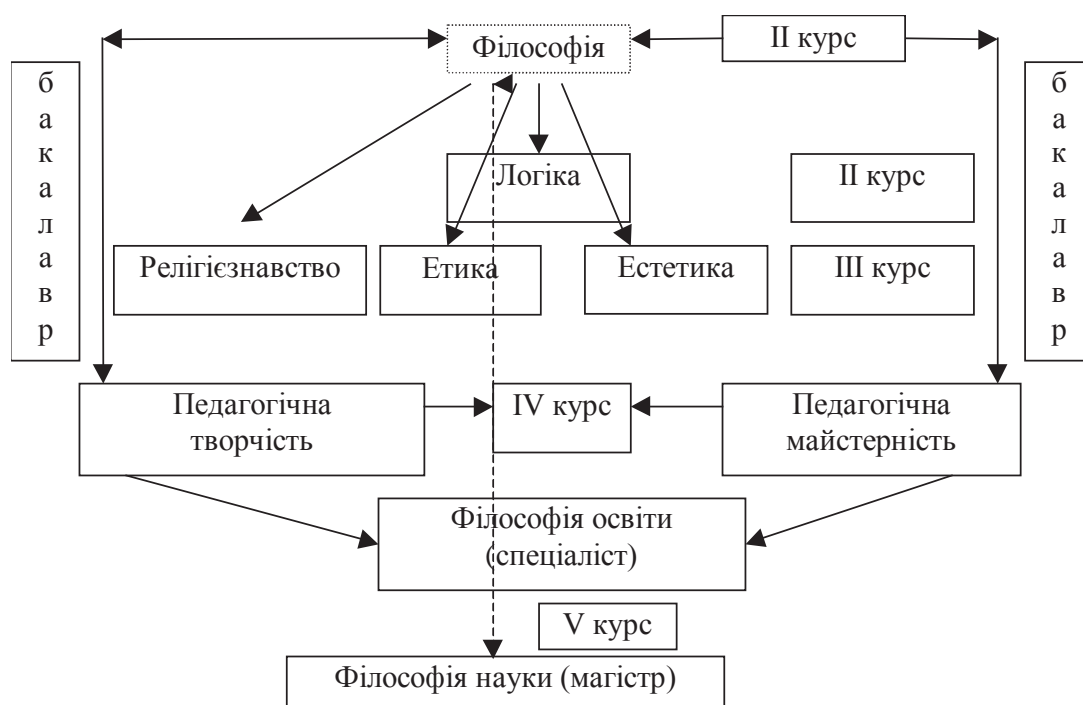

Рис. Схема технологічного забезпечення методологічного саморозвитку студентів

Проте в контрольних та експериментальних групах за розробленою методикою перевірялися показники сформованості рівня толерантності, враховуючи її різні види.

Розроблена програма дослідження допомогла всебічно проаналізувати визначену проблему, розробити й апробувати анкети виявлення рівня сформованості толерантності у студентів III–IV курсів природничо-географічного факультету МДПУ імені Б. Хмельницького й узагальнити результати дослідження.

Програма експерименту включала такі завдання:

1. Апробація моделі розвитку творчої особистості та технологічного забезпечення методологічного саморозвитку майбутніх учителів.
2. Добір методики статистичної обробки отриманих даних.
3. Проведення замірів результатів застосування моделі розвитку творчої особистості.
4. Зіставлення результатів експериментальних та контрольних груп для визначення динаміки розвитку їх рівня сформованості толерантності у поглядах та відносинах.
5. Проведення вихідного діагностування та визначення результативності сформованості толерантності у майбутніх учителів.
6. Розробка методичних рекомендацій щодо впровадження моделі розвитку творчої особистості в процесі навчання майбутніх учителів історії.

Метою формувального експерименту була перевірка висунутої гіпотези про те, що цілеспрямований розвиток особистості в процесі набуття професійних знань, умінь та навичок набуває ефективності за умов:

- усвідомлення студентами історичної культури як невід’ємної складової їхньої професійної компетентності;
- розробки та апробації моделі розвитку творчої особистості в процесі навчання.

Проведення експерименту дало змогу порівняти та узагальнити експериментальні дані, перевірити й оцінити результати дослідження.

У зв’язку з цим формувальний експеримент було проведено за такою схемою:

1. Формування контрольних та експериментальних груп студентів.
2. Визначення рівня сформованості толерантності студентів III–IV курсів природничо-географічного факультету МДПУ ім. Б. Хмельницького на початку експерименту за розробленою методикою.
3. Розподіл усередині групи студентів на підгрупи за рівнями сформованості толерантності та проведення відповідних вправ, спецкурсів і спецсемінарів.
4. Викладання спецкурсів “Педагогічна психологія”, “Основи педагогічної майстерності” та спецкурс “Педагогіка і психологія толерантності в роботі з сім’ями” із системою вправ щодо розвитку толерантності у майбутніх учителів історії в експериментальних групах та їх відсутність – у контрольних групах.
5. Проведення цілеспрямованих занять, спрямованих на розвиток конкретних видів толерантних відносин під час практики та роботи в експериментальних групах, і їх відсутність – у контрольних групах.
6. Порівняння показників рівнів толерантності студентів експериментальних і контрольних груп після завершення навчання.
7. Занесення даних до індивідуальної програми розвитку толерантності студентами експериментальних груп.
8. Розробка методичних рекомендацій з упровадження розробленої моделі в практику підготовки майбутніх учителів історії на основі формування толерантності.

У дослідженні, спрямованому на формування толерантності в майбутніх учителів, ми виходили з того, що в процесі їхньої професійної підготовки вони повинні бути включеними в особливі педагогічні умови, які б сприяли більш інтенсивній її гуманізації. Тому сутність формувального експерименту полягала в тому, щоб засобами реалізації ряду визначених педагогічних умов стимулювати становлення та розвиток кожного з провідних компонентів структури толерантності майбутніх учителів у їх єдності: концептуально-ціннісного, особистісно-мотиваційного, діяльнісно-поведінкового. На відміну від діалогу, співробітництво як спільне обговорення цілей діяльності, спільне її планування і розподіл сил та засобів на підставі можливостей кожного, характеризується такими ознаками: контактністю, доброзичливістю як відсутністю агресії, самоагресії та тривожності, мобільністю дій, ввічливістю, терпінням, соціальною активністю. Через аналіз цих ознак студенти усвідомлювали, що спосіб співпраці виступає альтернативним способом вирішення конфліктів, тому що замість змагання, протиборства, примушування він сприяє кооперації, поглибленню взаємопорозуміння, реалізації прийнятих рішень, покращенню відносин між учасниками педагогічного процесу. Опіка, що також визначає толерантний стиль взаємодії між педагогом і вихованцями, трактувалася як турбота, що не принижує гідності опікуваного і є природною нормою суб'єкта й об'єкта педагогічного процесу. Сутність вибачення як необхідного елементу толерантних відносин вбачалась студентами в тому, що це цілком вільний вибір особистості, спрямований на подолання негативних афектів і суджень щодо кривдника, який руйнує процес повноцінного спілкування в педагогічному середовищі. Вибаченню притаманні такі особливості: розуміння помилок інших; перегляд власних поглядів на ситуацію взагалі шляхом “приміряння” на себе різних ролей; усвідомлення зменшення негативних почуттів до кривдника.

На підставі вищевикладеного студенти доходили висновку, що ці прояви толерантності вчителя характеризують його як особистість, яка вільна від догм, стереотипів, жахів, надмірної опіки і прагнення до приниження тих, хто її оточує. Суттєво, що зміст і технологія викладання спецкурсу “Педагогіка толерантності: сутність, історія й перспективи розвитку” були розраховані на: ознайомлення студентів з поняттями “толерантність”, “толерантна взаємодія”, “толерантна особистість”, “полікультурне виховання”; з'ясування історичних витоків походження феномену толерантності та його актуальності в умовах сьогодення; розкриття соціальної значущості і логіки педагогіки толерантності як інноваційного кроку полікультурної освіти; обговорення перспектив подальшого розвитку педагогіки толерантності через аналіз виявлень толерантності й нетерпимості у суспільстві.

Аналізуючи емпіричні факти, ми підводили студентів до усвідомлення того, що безособистісне подання педагогом системи знань, установка на вилучення з них власних сумнівів, переживань, роздумів, осяянь – усі ці прояви закритої, не конгруентної позиції педагога призводять до втрати почуттєво-ціннісного підтексту навчання, збіднюють його, створюють перешкоди на шляху толерантної взаємодії з вихованцями. За результатами формувального експерименту в експериментальних групах спостерігалися значні позитивні зміни в аспекті формування толерантності в майбутніх учителів. Порівняння експериментальних і контрольних груп показали, що різниця в показниках груп до експерименту була незначною (за когнітивно-операційним компонентом – 0,1; за

особистісним – 2; за мотиваційно-ціннісним – 0,8), що свідчить про однакові початкові позиції обох груп. Після експерименту різниця виявилася суттєвою: 5,8 – за когнітивно-операційним; 7,1 – за особистісним, 9,5 – за мотиваційно-ціннісним компонентом толерантності. Така динаміка змін у кожному з компонентів толерантності в експериментальних групах свідчить про дієвість і можливість подальшого застосування моделі розвитку творчої особистості у процесі навчання студентів і на основі цього формувати толерантність. Зростання рівня толерантності учасників експериментальних груп за когнітивно-операційним компонентом відбулося на 49%, за особистісним – на 17% та мотиваційно-ціннісним – на 15%. Як підтверджують результати дослідження, в експериментальних групах змінилися форми занять під час навчання, під час педагогічної практики, внесені зміни до навчальних планів і програм за результатами діагностування, посилилася увага до компонентів толерантності за її видами, результати навчальної діяльності виявилися кращими, аніж у контрольних групах.

Висновки. Толерантність є світоглядним кредо, моральною настановою, що зумовлює активну соціальну позицію та психологічну готовність до позитивної (конструктивної, діалогічної) взаємодії з людьми іншого національного, релігійного, соціально-класового середовища, інших поглядів, стилів мислення і поведінки, яка формується на різних рівнях розвитку особистості. Для нашого наукового дослідження найбільш важливим є аспект формування толерантності як якості особистості дитини, що виявляється у ставленні до оточуючих.

Перспективи подальших досліджень у цьому напрямі ми вбачаємо в розробці та дослідженні педагогічного моніторингу формування толерантності, проведенні експертизи, впровадженні в навчально-виховний процес вищих навчальних закладів методу моделювання та розробці моделі фахівця з історії, що має бути закладено в навчальний процес.

Література

1. Бондар В.І. Дидактика / В.І. Бондар. – К. : Либідь, 2005. – 264 с.
2. Королюк С.В. Розвиток управлінської культури керівника ЗНЗ у процесі підвищення кваліфікації / С.В. Королюк // Науковий часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова. Серія 16 : Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики : збірник наукових праць / [ред. кол. О.Г. Мороз, Н.В. Гузій (відп. ред.)]. – К. : НПУ, 2004. – Вип. 2 (12). – С. 82–85.
3. Моделювання [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki>.
4. Психологические тесты : в 2 т. / [под ред. А.А. Карелина]. – М. : ВЛАДОС, 2005. – Т. 2. – 247 с.

КАРИЧКОВСЬКА С.П.

ЗМІСТ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ У ВИЩИХ ПЕДАГОГІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ УКРАЇНИ

Україна початку ХХІ ст. перебуває на етапі радикальних перетворень у сфері освіти. У період реалізації актуальних завдань Державної національної програми “Освіта” (“Україна ХХІ століття”), програми “Вчитель”, Національної доктрини розвитку освіти України в ХХІ ст., основних положень загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти виникає необхідність переглянути установлені погляди на процес підготовки майбутнього вчителя з урахуванням потреб сучасного суспільства та вимог до рівня й обсягу знань, якими має оволодіти випускник вищого педагогічного навчального закладу [1].